

Сутність грошових потоків підприємства як економічної категорії

Розкрито сутність економічної категорії «грошовий потік підприємства» та з'ясовано їх економічну природу.

Раскрыта сущность экономической категории «денежный поток предприятия» и выяснена их экономическая природа.

The essence of the economic category the cash flow is being exposed and their economic nature was discovered.

Постановка проблеми. Циклічність економіки передбачає наявність постійного руху та кругообігу грошових коштів як на рівні економіки держави, так і в межах окремого підприємства. Це зумовлено тим, що грошовий обіг фактично відображає взаємовідносини між різними формами суб'єктів господарювання в економіці через грошові видатки і надходження. Основою такої взаємодії виступає грошовий потік. Вміле управління грошовими потоками на макро- і мікро рівнях здатне «оздоровити» економіку і зрештою, вивести її на новий рівень розвитку. Для доцільного управління грошовими потоками необхідно з'ясувати економічну природу та сутність цього поняття.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До цього часу накопичена значна теоретична база для дослідження грошових потоків в сучасній економіці. Науковий доробок з визначення змісту категорії «грошовий потік» складають наукові праці таких вчених, як Л.А. Бернштейн, І.О. Бланк, В.В. Ковальов, Б. Коласс, Л.О. Лігоненко, В.П. Савчук, О.М. Сорокіна, Дж. К. Ван Хорн, Д.І. Фіннерті. Але складність та багатоаспектність проблеми поки що не дозволяють сформувати єдину несуперечливу концепцію грошових потоків. Множинність теорій та пояснень грошових потоків є природними та невідворотними. Саме тому з'ясування сутності категорії «грошові потоки» набуває важливого значення.

Мета статті – довести доцільність розгляду грошових потоків підприємства як економічної категорії і з'ясування їх сутності в цьому аспекті.

Як основний підхід використовувалася методологія вивчення причинності явищ, а також загальнотеоретичні методи наукового пізнання, а саме: діалектичний та абстрактно-логічний методи та системний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Історія розвитку наукової думки проблематики грошових потоків підприємства почалася у 50-х роках ХХ ст. у США, відповідно розробка основних положень теорії управління грошовими потоками належить закордонним вченим. У вітчизняній науці проблема управління грошовими потоками останнім часом набуває досить широкого вивчення. Існує багато теорій, різноманітних підходів і методик, але єдиного змісту категорії «грошові

потоки» досі виведено не було. Істотні розбіжності з'являються навіть не при, власне, тлумаченні цього поняття, а при його формулюванні: паралельно з терміном «грошові потоки» використовують «фінансові потоки», «потоки грошових ресурсів», «потоки фінансових активів», при цьому надаючи цим поняттям еквівалентного значення, розуміючи під ними одне і те саме. Неоднозначне тлумачення сутності грошових потоків не тільки ускладнює, а, навіть унеможлиблює, подальший розвиток теорій управління ними, оскільки, без визначення істинного змісту основоположних понять, подальше впровадження будь-яких концепцій не матиме жодного наукового сенсу і значення.

Переважає більшість вчених сучасної економічної науки визначають «грошові потоки» як економічну категорію. За визначенням К. Маркса, «економічні категорії є лише абстракції <цих> економічних відносин і являються істинами лише постільки, поскільки існують ці відносини» [11, с. 406]. Іншими словами, економічні категорії виступають вираженням суспільних економічних відносин виробництва і поза ними не існують. Е.А. Вознесенський, досліджуючи аспект економічної категорії як такої, виділяє критерії, на які належить зважати, розглядаючи ту чи іншу групу відносин як самостійну категорію. По-перше, «категорії являються вузловими, найбільш загальними поняттями кожної науки, поєднуючи ми відносно однорідні процеси і явища» [8, с. 802–804]. По-друге, їм притаманна наявність специфіки суспільного призначення даного «кола однорідних відносин». Як третій критерій пропонується: «співвідношення між суб'єктивним і об'єктивним у досліджуваному явищі», тобто належить абстрагуватися від конкретної форми явища і оцінювати його в сукупності однорідних явищ з точки зору загального змісту.

Об'єктивною основою грошового потоку як економічної категорії виступають грошові відносини, що являють собою частину виробничих відносин. Вони є складною системою взаємозв'язків, виникаючих у процесі виконання економічними категоріями грошових потоків своїх функцій. Питання про склад відносин, що виступають частиною змісту грошових потоків як економічної категорії до цього часу, залишається дискусійним. На наш погляд, категорії грошових потоків є окремим видом економічних категорій, специфіка яких виявляється у тому, що в основі їх функціонування лежить певний вид економічних відносин, а саме – грошові відносини. З іншого боку, не будь-яка економічна категорія є категорією грошових потоків, оскільки в її основі можуть лежати інші специфічні економічні відносини. Як економічна категорія грошові потоки в повній мірі відповідають всім вищезазначеним критеріям – являють собою найбільш загальне,

фундаментальне поняття економічної науки, відображають сферу економічних суспільних відносин – грошову, а також, їм властиве специфічне суспільне призначення. Вони незалежно від конкретних форм втілення є продуктом матеріального виробництва на певному щаблі його розвитку, а тому мають об'єктивний характер.

Грошові потоки як складна і багатоаспектна економічна категорія включають рух всієї сукупності категорій, які відображають грошові відносини в цілому. Ця система характеризує структуру внутрішньої частини виробничих відносин, пов'язаної з утворенням, формуванням, розподілом і використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів. За визначенням Гегеля, категорії являють собою відображення об'єктивного в суб'єктивній свідомості людини. Через це вони являють складний синтез об'єктивного і суб'єктивного. Економічні категорії є об'єктивними і абсолютними в якості логічних абстракцій, що відображають реально існуючі виробничі відносини. Водночас їхнє виникнення в процесі пізнання реальності суб'єктами надає їм відносного і суб'єктивного характеру. Таке поєднання в економічних категоріях абстрактного і конкретного, суб'єктивного і об'єктивного виражається у їх прояві в реальних процесах. Логічна сторона економічної категорії характеризує її якісно, а конкретний прояв виступає кількісною характеристикою. Тому сутність грошових потоків як економічної категорії належить розглядати у двох аспектах: по-перше, як економічної категорії, по-друге, як зовнішньої реальності, тобто грошового інструменту, використовуваного господарюючими суб'єктами в процесі їх виробничої діяльності.

Як основним підходом до вивчення економічної природи та сутності грошових потоків скористаємося методологією вивчення причинності явищ, побудованою на розмежуванні категорій загального, одиничного та особливого. Згідно з філософським розумінням цих категорій на самостійне існування не здатні ані загальне, ані одиничне, а лише окремі предмети, процеси, явища, що являють собою цілісний взаємозв'язок одиничного і загального, повторюваного і неповторного. Загальне ж і одиничне присутні лише в окремому, у вигляді сторін, моментів окремого. Наприклад, грошові надходження підприємства як економічна категорія існують не взагалі, поза грошовими надходженнями за конкретними операціями, а лише в них та тільки через них. Кожне окреме грошове надходження підприємства являє собою цілісний взаємозв'язок одиничного і загального, єдність сторін, повторюваних в інших грошових надходженнях підприємства, і сторін неповторюваних, притаманних лише йому. Так, грошові надходження як притік грошей на підприємство – це загальна якість, притаманна всім його грошовим надходженням. Але те, що це надходження від конкретної операції – одинична властивість, притаманна тільки конкретному грошовому надходженню. Таким чином, будь-яке окреме являє собою єдність протилежностей, воно в той же час і одиничне, і загальне. Через свої неповторювані риси та

властивості воно виступає як одиничне, але через сторони, повторювані в інших матеріальних утвореннях, – як загальне. Перебуваючи протилежними сторонами окремого, одиничне і загальне органічно поєднані між собою і за певних умов переходять одне в інше: одиничне стає загальним, а загальне – одиничним.

Загальне і необхідне складають сутність даного матеріального утворення. Різноманітні кількісні і якісні відхилення від сутності, індивідуалізуючи все матеріальне утворення в цілому, представляють собою явище. Однак за всієї плінності, мінливості, неповторності явища в ньому спостерігається стійке, повторюване. Кількість і якість кожного матеріального утворення, взяті в єдності їх загальних та індивідуальних сторін, спільно зі всією сукупністю виражених ними процесів складають зміст даного матеріального утворення.

Грошові потоки являють собою сукупність пов'язаних у часі та просторі матеріальних утворень. Ці утворення мають певну структуру, тобто складаються з деяких елементів, тим чи іншим чином пов'язаних між собою та елементами інших утворень, причому дані елементи мають власну структуру. Сукупність елементів, внутрішні зв'язки яких переважають над їх зовнішніми зв'язками, визначимо як систему і, погоджуючись з Л. Берталанфі, виходитимемо з того, що «система є комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії» [3, с. 23–82]. Для вивчення грошових потоків підприємства як системи важливого значення набуває уникнення редукаціонізму, суть якого полягає в тому, що складне явище необхідно розкласти по елементах, вивчивши їх властивості та взаємовідносини, наступним визначити риси всієї системи в цілому, тобто із властивостей частин виводяться властивості цілого, оскільки в системі властивості цілого не є сумою властивостей її елементів, її властивості не виводяться логічно. Система тому система, що вона є чимось більшим, ніж сумою елементів, що до неї включаються. Із системи не завжди можна виділити певний елемент, частину, об'єкт. Його можна вивчити тільки у взаємодії з іншими елементами, його ми зможемо пізнати тільки за цими взаємодіями.

Виходячи з вищевикладених властивостей системи для розуміння її одночасної роздільності і єдності використаємо категорії «частина» і «ціле», які виражають відносини між сукупністю елементів і об'єктивним зв'язком, що їх об'єднує. Такий взаємозв'язок виступатиме цілим, а елементи системи – частинами, ізольоване дослідження елементів системи без урахування взаємозв'язків не буде ґрунтовним і вичерпним. Процес пізнання економічної категорії «грошові потоки» як цілісної системи через використання категорій «частини» і «цілого» буде єдино вірним і справедливим, одночасно вирішуючи проблему співвідношення частин та цілого у системі і потребує подальшого визначення економічної природи даної категорії.

За економічною природою грошовий потік є інституційною формою грошових коштів, а отже, характеризує діяльність підприємства з позиції зміни наявних і новостворених запам'ятованих грошових коштів.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

сів його грошових коштів. Економічна природа грошового потоку виявляється у його сутнісних характеристиках – іпо-стасях, в яких він проявляється в процесі діяльності підприємства (див. рис.).

У працях інших авторів, наприклад І.О. Бланка, зустрічається також характеристика сутності грошового потоку як процесу, здійснюваного з врахуванням фактору часу та фактору ризику.

У процесі дослідження теорій грошового потоку нами визначено чотири основні підходи до визначення цього поняття. Суперечності між підходами виникають через суб'єктивізм авторів зазначених концепцій. Саме суб'єктивний фактор значною мірою обумовлює плутанину з поняттями. Теорія відображення в економіці заснована на механістичних уявленнях про рух економічних об'єктів. Наприклад, у підручниках з макроекономіки пропонується наочно уявити потік грошей: «рідину», що тече «трубами» економічної системи, примушуючи її тим самим працювати, і є грошима [9, с. 35]. За механістичного підходу зміст економічних понять визначають запаси, причому ті з них, що здатні здійснювати просторовий рух – гроші, готова продукція, основні фонди тощо. Зрозуміло, що такі запаси, як дебіторська і кредиторська заборгованість, рухатись не здатні, у зв'язку з цим їхнє місце у структурі грошового потоку видається незрозумілим. В основі поняття потоку за механістичного підходу лежить початковий та кінцевий пункт руху запасів. Відповідно, змістом поняття «доходи» виявляється рух коштів до суб'єкта господарювання, а поняття «видатки» – рух коштів від нього.

Дж. К. ван Хорн вважає, що грошовий потік – результуюча сума грошових коштів, яка надходить або витрачається підприємством протягом певного часу [6]. Тобто характеризує

грошовий потік як запас грошових коштів на підприємстві у процесі здійснення певних видів господарських операцій, не виокремлюючи при цьому фінансового потоку підприємства.

Згідно з другим підходом грошові потоки визначаються як надходження і вибуття грошових коштів. Такі вчені, як І.В. Балабанов, І.О. Бланк, А.М. Козлюк, Л.О. Лігоненко, А.А. Мазаракі, В.К. Бансал, С. Росс, наголошують на виключно грошовій сутності таких потоків. Ототожнюючи їх з рухом грошових коштів суб'єкту господарювання.

Стосовно третього підходу І. Бернар та В.В. Бочаров вважають грошовий потік формою руху фінансових ресурсів, тобто обмін товарами і послугами. Однак необхідно зазначити, що рух фінансових ресурсів стосується лише тієї частини грошового потоку, що має відношення до створення доданої вартості. А тому не може охоплювати весь грошовий потік підприємства.

Четвертий підхід до визначення сутності поняття «грошовий потік» представлений такими науковцями, як Е. Нікбахт, А. Гропеллі, Р.А. Слав'юк, за якого він визначається як міра ліквідності компанії і складається з чистого доходу і безгрітківих витрат, таких як амортизаційні відрахування.

Узагальнене визначення грошових потоків наведене у міжнародному (МСФЗ7) та вітчизняному (П(с)БО4) стандартах бухгалтерського обліку: Грошовий потік – надходження і вибуття коштів та їх еквівалентів [1, с. 15].

Фактично науковий світ поділений на два табори. Такі вчені, як І.І. Балабанов, І.О. Бланк, Е.Дж. Долан, Л.О. Лігоненко, наполягають на тлумаченні сутності грошових потоків руху грошових коштів, тобто їх надходження і використання. Слід також зазначити, що значна частина вітчизняних і російських вчених підтримує дану теорію, наголошуючи, що і-



Основні сутнісні характеристики грошового потоку підприємства

тинний зміст поняття виявляється у його назві [15, с. 102], що пов'язано з перекладом англомовного cash flow. На противагу вищезазначеній теорії Б. Коласс, Ж. Пішар, В.П. Савчук вважають грошовий потік залишком коштів після здійснення всіх грошових операцій.

Поняття грошового потоку видається неоднорідним, але саме це протиріччя породжує єдність його визначення. На нашу думку, саме протилежність категорій «потік» і «запас» відіграє визначну роль в протиставленні теорій грошового потоку, унеможливаючи віднайдення істинної сутності цього поняття. Протиріччя, в якому виявляється сутність поняття «грошовий потік», є протиріччям між динамічною характеристикою cash flow, тобто рухом коштів як потоку, і константною (сталою) величиною накопичених або витрачених коштів, тобто запасом або залишком грошових засобів як результату фінансово-економічної діяльності підприємства. На нашу думку, тільки виділення діалектичної властивості поняття «грошовий потік» може призвести до визначення дійсної сутності грошового потоку.

Існує фундаментальна відмінність між поняттями «потік» і «запас», що виявляється із вимірюванням змінних у часі [14]. Змінна запасу може бути виміряна лише в певний момент часу; її величина не має часового проміжку. Змінна ж потоку може бути виміряна лише як обіг за період; її величина має часовий вимір. Істотна різниця між запасом і потоком полягає в тому, що останній не може бути виміряний без врахування відповідного часового проміжку, тоді як перший може.

Якщо ж звернутися до попередньо викладених підходів щодо визначення грошового потоку, можна побачити, що межі між цими поняттями нівелюються, що грошовий потік є результатом залишком грошових коштів на підприємстві від діяльності суб'єкта господарювання, тобто запасом грошових коштів, і, водночас рухом грошових коштів та їх еквівалентів в процесі та задля фінансування діяльності, тобто потоком.

Розглядаючи грошові потоки як категорію, що відноситься лише до сфери потоків, невідворотною стає однобокість визначення. Розуміння грошового потоку в такому випадку обмежуватиметься лише процесами руху грошових коштів та їх еквівалентів за певний період діяльності підприємства. Таким чином, з об'єкту аналізу зникнуть залишки грошових коштів, але ж саме вони є джерелом формування потоків коштів та їх результатом. Відповідно, це унеможливить проведення достовірного аналізу реальних результатів діяльності підприємства, адже ми не зможемо виявити реальний вплив руху грошових коштів, тобто грошових потоків, на початкові залишки коштів підприємства, а лише виявимо та вирахуємо кількість грошей, що знаходилася в русі за певний період часу.

Саме діалектичний підхід до розмежування понять запасу і потоку і одночасного з'ясування їх взаємозв'язку дозволяє нам визначити істинну економічну сутність і природу грошового потоку, а саме грошовий потік – двоїста категорія, система елементів грошових коштів, що визначає рух грошових коштів та їх еквівалентів, відображає обмін товарами і послугами і пока-

зує результати надходження і видатків грошових коштів. Грошові потоки являють собою сукупність пов'язаних у часі і просторі змін залишків грошових коштів і водночас є грошовими коштами, створеними в результаті господарської діяльності.

Висновки

У результаті дослідження було доведено вірність сприйняття грошових потоків підприємства як економічної категорії, а також визначено двоїсту природу даного поняття, що поєднує у собі дві категорії: «потік» і «запас», що перебувають у діалектичному взаємозв'язку виступаючи аспектами цього поняття.

На основі отриманих результатів у подальшому було побудовано класифікацію грошових потоків підприємства, здійснено розробку механізму і алгоритму управління грошовими потоками, а також моделі оптимізації грошових потоків з метою забезпечення стратегії досягнення підприємством сталого розвитку.

Результати дослідження мають визначальне теоретичне і практичне значення, адже найбільш правильне сприйняття понять дає можливість для їх пізнання і перетворення з метою досягнення бажаних результатів.

Література

1. Положення (стандарти) бухгалтерського обліку №4 «Звіт про Рух грошових коштів». Затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. №87// Все про бухгалтерський облік. – 2002 р. – №84 (751).
2. Бернстайн Л.А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация. Пер. с англ. / Л.А. Бернстайн. – М.: Финансы и статистика, 1996.
3. Берталанфи Л. фон. Общая теория систем – критический обзор // Исследования по общей теории систем: Сборник переводов / Общ. ред. и вст. ст. В.Н. Садовского и Э.Г. Юдина. – М.: Прогресс, 1969.
4. Бланк И.А. Управление денежными потоками / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2002. – 736 с.
5. Бриггем Ю. Энциклопедия финансового менеджмента. Пер. с англ. / Ю. Бриггем. – М.: «РАГС», «Экономика», 1998.
6. Ван Хорн Дж. К. Основы финансового менеджмента: Пер. с англ. / Дж. К. Ван Хорн. – 11-е изд. – М.: Изд. дом «Вильямс», 2001. – 992 с.
7. Вознесенский Э.А. Методологические аспекты анализа сущности финансов / Э.А. Вознесенский. – М., 1974. – С. 11–12.
8. Гегель Г.В.Ф. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель. – М.: Из-во «Мысль», 1998.
9. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Макроэкономика / Э.Дж. Долан, Д. Линдсей. – СПб.: Литера плюс, 1994.
10. Лігоненко Л.О. Управління грошовими потоками: навч. посіб. / Л.О. Лігоненко, Г.В. Ситник. – К.: Нац. торг. екон. ун-т, 2005. – 255 с.
11. Маркс К. Павлу Васильевичу Анненкову, 28 декабря 1846 г. / Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. Т. 27.
12. Нікбахт Е., Гроппеллі А. Фінанси. Пер. з англ. В.Ф. Овсієнка та В.Я. Мусієнка / Е. Нікбахт, А. Гроппеллі. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
13. Савчук В.П. Управление финансами предприятия / В.П. Савчук. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2003 – 480 с.

14. Харрис Л. Денежная теория. Перевод с англ. Серия: Экономическая мысль Запада. Общ. ред. и вступ. ст. докт. эк. наук В.М. Усо-скина / П. Харрис. – М.: Прогресс, 1990. – 751 с.

15. Яструбецька Л.С. Грошові потоки в оцінці інвестиційного проєкту підприємства / Л.С. Яструбецька; О.О. Перепьолкіна; О.А. Со-ловйова; Н.О. Краснікова; О.В. Дзяд. – С. 101–109.

А.С. БОЙКО,

аспірант, Київський національний економічний університет України ім. В. Гетьмана

Прогнозування кризових явищ на товарному ринку за допомогою аналізу вейвлет–ентропії

Запропоновано метод прогнозування та попередження кризових явищ за допомогою аналізу вейвлет–ентропії. Зроблено аналіз товарного ринку за допомогою вейвлет–ентропії.

Предложен метод прогнозирования и предупреждения кризисных явлений с помощью анализа вейвлет–энтропии. Сделан анализ товарного рынка с помощью вейвлет–энтропии.

Proposed method of predicting and preventing crises by analyzing wavelet entropy. The analysis of commodity market using wavelet entropy.

Постановка проблеми. На сучасному рівні товарні ринки, як зрілі та розвинуті установи, являють собою надзвичайно важливі інструменти впливу як на економіку окремих країн, так і на світову економіку в цілому. Інтерес до товарних ринків зараз дуже високий у світі. Висока волатильність фінансових майданчиків на тлі загрози рецесії економіки Євросоюзу і зниження вартості європейської валюти робить інвестиції в цінні папери, так само як і інвестиції у валютні інструменти, досить ризикованими. Ці чинники ведуть до перерозподілу інвестиційних ресурсів, тобто поступового відходу інвесторів на менш ризиковані товарні ринки, насамперед ринки нафти і дорогоцінних металів. Зростає також бізнес–інтерес до ринків сільськогосподарських товарів.

Предметом дослідження роботи є стан товарного ринку як складної, нелінійної, динамічної системи.

Останніми роками було використано кілька підходів для ідентифікації механізмів, що лежать в основі розвитку та функціонування складних систем. Важливі результати було отримано при дослідженні даних систем методами теорії випадкових матриць [1], моно– та мультифрактального аналізу [2], теорії хаосу з реконструкцією траєкторії системи у фазовому просторі та визначення її параметрів, таких як кореляційна розмірність та спектр показників Ляпунова [7]. Однак застосування даних методів висуває певні вимоги до даних, що досліджуються, а саме: дані мають бути стаціонарними, використання методів потребує великої вибірки статистичних даних та комплексного обчислення ряду пара-

метрів. Це суттєво ускладнює застосування вищезгаданого інструментарію для прогнозування кризових явищ.

З огляду на величезний вплив товарних ринків як на світову економіку, так і на економіку окремої держави гостро постає питання ефективної роботи на таких ринках на всіх рівнях: від індивідуальних трейдерів до інституційних інвесторів. Ефективність роботи товарних ринків не має сенсу без якісних інструментів прогнозування, особливо роль в яких займають математичні методи і моделі. При прогнозуванні фінансових показників в даний час добре зарекомендували себе і широко застосовуються стохастичні моделі часових рядів [5].

Отже, **метою роботи** є створення ефективного інструменту, який надасть змогу роботи аналіз ситуації на товарному ринку з метою попередження кризових явищ.

Виклад основного матеріалу. Ефективним підходом у вивченні складних систем також є обчислення характеристик ентропії.

Концепція термодинамічної ентропії як міри хаосу системи не нова і добре відома у фізиці, однак останніми роками поняття ентропії було застосоване до складних систем інших об'єктів (біологічних, економічних, соціологічних тощо). Так, один із найбільш часто використовуваних методів визначення ентропії базується на обчисленні спектру потужності Фур'є та застосовується для вивчення сигналів (часових рядів) різної природи. Проте використання дискретного перетворення Фур'є для аналізу часових рядів має свої недоліки, зокрема, на результати впливає нестационарність рядів, варіювання їх довжини від сотень до сотень тисяч, та обмеження самого методу (незмінність частотно–часових характеристик протягом всього часу функціонування системи). Тому виникає питання про розрахунок значень ентропії за допомогою інших методів.

Необхідність дослідження часових рядів із різними частотними характеристиками привела до розвитку методів, що базуються на частотно–часовому аналізі. Вейвлетне часово–частотне представлення ряду не робить жодних припущень стосовно його стаціонарності і дозволяє визначати динамічні зміни разом з їх локалізацією.

При проведенні вейвлет–аналізу поданий часовий ряд (сигнал) розкладається на сигнали зі скінченною енергією у